

JOGVÉDELEM

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	2
Bevezetés.....	3
1. Az előzetes döntéshozatal célja.....	3
2. Az előterjeszthető kérdések.....	5
3. A bírói mérlegelés határai az előterjesztés szükségességének vizsgálata esetén	5
4. Az előterjesztésre jogosultak köre.....	6
5. Az előzetes döntés joghatása.....	6
6. Az Európai Unió Bíróság ítéletének időbeli hatálya	6
6.1. Az ítélet hatálya értelmezés esetén.....	7
6.2. Az ítélet hatálya érvénytelenség esetén.....	9
7. C-453/00.sz. Kühne & Heitz ügy	11
7.1. Az előzetes döntéshozatalt kezdeményező határozat.....	11
7.2. A Bíróság döntése	12
8. C-2/06.sz. Willy Kempter ügy	13
8.1. A Bíróság döntése	14
9. A res iudicata elvének előzetes feltételei	15
9.1. Az első három feltétel	15
9.2. A negyedik feltétel.....	17
10. Az ítéletek hatása	18
11. A Bíróság jogbiztonság elvével kapcsolatos gyakorlatának értékelése	20
Összegzés	21
Felhasznált irodalom	23

Bevezetés

Túlzás nélkül kijelenthetjük, hogy az Európai Unió (továbbiakban: EU) jelenlegi jogvédelmi rendszerében az előzetes döntéshozatali eljárásnak kiemelt szerep jut. A Közösségek alapításától kezdve a mai napig, ez az egyetlen olyan eljárás, amelynek keretei között a tagállami bíróságok segítséget kérhetnek és kaphatnak az Európai Unió Bíróságától (továbbiakban: EUB). Tény az is, hogy a luxemburgi Bíróság éppen ezen eljárás keretei között hozta meg az uniós jogrend egészére kiható legfontosabb ítéleteit.

Viszonylag kevésbé ismert és kutatott az előzetes döntéshozatali eljárásban meghozott ítéletek időbeli hatálya. Az alapprobléma a következőképpen foglalható össze: amennyiben az EUB egy már évekkel korábban hatályban lévő uniós jogszabály helyes értelmét tárja fel, akkor - erre való hivatkozással - megnyílik a jogalanyoknak a lehetősége arra, hogy az ő nemzeti bíróságaik, hatóságaik által korábban már jogerősen eldöntött jogvitáikat újra vitássá tehessek.

Ehhez képest némileg egyértelműbb gyakorlatot találunk arra nézve, amikor az EUB előzetes döntéshozatali eljárásának keretei között másodlagos uniós jogszabály érvényességét vizsgálja. Egyes irodalmi álláspontokkal¹ szemben meggyőződésem, hogy éppen az EUB vonatkozó ítéletei alapján még az ilyen határozatainak sincs erga omnes hatálya. Ezen ítéletek időbeli hatályát azonban az EUB is többféleképpen kezeli.

Dolgozatomban arra teszek kísérletet, hogy az EUB előzetes döntéshozatali eljárásban meghozott ítéleteinek időbeli hatályával kapcsolatban felmerülő elméleti és gyakorlati kérdéseket összegyűjtsem és elemezzem.

Mivel kifejezetten ennek a kérdésnek viszonylag kisszámú a jogirodalmi feldolgozottsága ezért- hiánypótló jelleggel- igyekszem az EUB vonatkozó joggyakorlatát saját magam pontosan feldolgozni és abból az általam helyesnek vélt következtetéseket levonni.

Dolgozatom elkészítéséhez mindvégig nagyon sok segítséget kaptam konzulensemtől, aki felkeltette a témával kapcsolatban is az érdeklődésemet. Kutatásaimat természetesen nem tartom befejezettnek, azokat folytatni tervezem, abba az irányba, hogy az EUB más eljárásaiban meghozott ítéleteinek a hatálya mennyiben tér el vagy hasonlít az előzetes döntéshozatali eljárásokban meghozott határozatokéhoz.

1. Az előzetes döntéshozatal célja

Az EU ma már jogi értelemben véve is fejlett közösséget alkot: alkotmányos felhatalmazás alapján jött létre, nemzetközi jogi alapokon nyugszik és hagyományos, valamint új, sajátos jogintézmények segítségével működik.²

A tagállamok bíróságai részét képezik egy kialakulóban lévő európai igazságszolgáltatási rendszernek, mivel az uniós jogszabályok itt is alkalmazásra kerülnek, ezért fontos biztosítani és teljesíteni az egységes alkalmazás és értelmezés követelményét. Ez nem könnyű feladat tekintve, hogy a tagállamok jogrendszerei igen eltérőek lehetnek. Éppen ezért a tagállamok

¹ KENDE Tamás – SZÜCS Tamás (szerk.): *Európai közjog és politika*. Osiris Kiadó, 2002, Budapest

² SZALAYNÉ Sándor Erzsébet: *Az előzetes döntéshozatali eljárásról- dióhéjban* (www.szakvizsga.hu/letoltes/elozetes_dontes.pdf)

jogosultak, illetve bizonyos esetekben kötelesek az Európai Unió Bíróságához fordulni, hogy annak értelmezése által az uniós jog egy adott része pontosan meghatározásra kerüljön annak érdekében, hogy például ellenőrizhessék, vajon ezen jog és nemzeti szabályozásuk mennyiben van összhangban. Az EUB az előterjesztett kérdések alapján megadja a tagállami bíróság számára azt a kötelező erejű értelmezést, illetve kötelező erejű állásfoglalást, amellyel a nemzeti bíróságot hozzásegíti az ügy helyes jogértelmezésen alapuló eldöntéséhez.

Figyelemmel arra, hogy a tagállamok jogorvoslati rendszere nem egyforma, eltérő anyagi és alaki szabályokkal rendelkezhetnek (és rendelkeznek is), ezért az *Európai Uniónak duális jogorvoslati rendszere van*³, amelyben a tagállami bíróságok az Európai Unió Bíróságával szorosan együttműködve biztosítják az uniós jog egységes értelmezését és alkalmazását. Ez természetesen nem jelent hierarchikus alá- fölé rendeltséget, hiszen a nemzeti bírói ítélettel szemben nincsen fellebbezési lehetőség az EUB előtt, még akkor sem, ha a nemzeti jog szerint az összes rendelkezésre álló jogorvoslati lehetőséget már igénybe vette a peres fél.

Ez az eljárás egy olyan sui generis eljárás, amelyet közvetlenül az egyes tagállamok jogában fellelhető azon eljárás inspirált, amelynek során a rendes bíróságok alkotmányjogi kérdéssel fordulhatnak az alkotmánybírósághoz.

Az Európai Unió Bírósága saját szerepét ezzel az eljárással a *Rheinmühlen II- ítéletben*⁴ a következőképpen fogalmazta meg: „A 177. cikk döntő jelentőséggel bír aziránt, hogy a Szerződés által létrehozott jog valóban közös jog maradjon. Ennek az eljárásnak kell biztosítania, hogy az uniós jognak a Közösség minden tagállamában egyforma hatálya legyen. Ilyen módon meg kell akadályoznia, hogy a nemzeti bíróságok az uniós jogot, annak alkalmazásakor különbözőképpen értelmezzék. Ez az eljárás azonban azt a célt is szolgálja, hogy magának az uniós jognak az alkalmazását garantálja, mivel a nemzeti bírónak megadja azt a lehetőséget, hogy abból a szükségszerűségből származó nehézségeket tisztázza, amik az uniós jog teljes mértékű érvényre jutásából adódnak a tagállami jogrendszer keretei között.”

Az előzetes döntéshozatali eljárásban megfogalmazott állásfoglalásoknak alapvető szerepe volt az uniós jog kialakításában, valamint az uniós és nemzeti jog viszonyának meghatározásában.

Ezen eljárás keretei között fogalmazódott meg az uniós jog közvetlen hatályának és nemzeti joggal szembeni elsőbbségének elve⁵, illetve a „kölcsonös bizalom” elve⁶.

Akadnak olyan uniós jogterületek is, amelyeket az EUB esetjoga alakított ki, méghozzá legnagyobbbrészt az előzetes döntések formájában (pl. áruk szabad mozgása).

³ SZALAYNÉ Sándor Erzsébet: *A jogorvoslat duális rendszere az Európai Unióban*. JURA, 2004/1. sz., 48-61.o.

⁴ C-166/73. sz. Rheinmühlen – Düsseldorf kontra Einfuhr ügyben 1974. január 16-án hozott ítélet [EBHT 1974., 33. oldal]

⁵ C-26/62.sz. Van Gend en Loos kontra Nederlandse Administratie de Belastingen 1963. február 5-én hozott ítélet [EBHT 1963., 1.o.]

⁶ C-120/78. sz. Rewe kontra Bundesmonopolverwaltung für Branntwein 1979. február 20-án hozott ítélet [EBHT 1979., 649.o.]

2. Az előterjeszthető kérdések

Az Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés (továbbiakban: EuMSz.) 267. cikke különbséget tesz az uniós jogi normák érvényességének -, azaz létezésüknek - és értelmezésének-, azaz tartalmuk és terjedelmük- vizsgálata között. A Bíróság tevékenysége utóbb a Szerződésre, vagyis elsődleges uniós jogra, valamint az Európai Unió Tanácsa által létrehozott intézmények alapokmányaira vonatkozhat, míg az előbbi esetben mindez a másodlagos jogra (Európai Központi Bank és más közösségi szervek jogi aktusaira) terjed ki. Itt felfedezhetünk némi hasonlóságot az alkotmánybírósági hatáskörökkel, mivel az EU jogrendszere tekintetében az EUB rendelkezik értelmezési és megsemmisítési monopóliummal, ami hasonló a legtöbb tagállami alkotmánybíróság konkrét normakontrolljához. De természetesen az EUB az alapító Szerződés - mint az „Európai Unió Alkotmánya” - rendelkezéseinek érvénytelenségét nem mondhatja ki.

Az EUB joggyakorlata bővítette az előterjeszthető kérdések körét, melynek alapján az uniós jogrend általános elvei is az eljárás alapját képezhetik.

3. A bírói mérlegelés határai az előterjesztés szükségességének vizsgálata esetén

Az EuMSz. 267. cikke az eljáró nemzeti bíró belátására bízta, hogy szükséges- e az előtte folyamatban lévő ügy eldöntéséhez adott uniós jogszabály előzetes értelmezése, vagy érvényességének vizsgálata.⁷ A jogszabály ennek tárgyi feltételeket nem szab, így a bíró mérlegelésén múlik, hogy melyik konkrét ügyben és az eljárás mely szakaszában él e lehetőségével. A magyar jogban az előzetes döntéshozatal iránti kérelmek eljárásjogi kérdéseiről a 2003. évi XXX. törvény rendelkezett.⁸

A Bíróság hatásköre nem állapítható meg, amennyiben nincs összefüggés az uniós jog értelmezése és az alapeljárás tárgya és körülményei között. Annak érdekében, hogy ez egyértelmű legyen, elengedhetetlen, hogy a nemzeti bíró megindokolja, miért tartja szükségesnek a jogvita eldöntése szempontjából a kérdések megválaszolását, s ennek keretei között felvázolja az alapeljárás ténybeli és jogi alapjait, amikbe a választ bele kívánja helyezni.

A Bíróság csak három esetben utasíthatja el a nemzeti bíróság által előzetes döntéshozatal iránt előterjesztett kérelmet. Az első eset, ha az uniós jog kért értelmezése nyilvánvalóan semmilyen összefüggésben nincs az alapügy tényállásával vagy tárgyával, vagy a probléma hipotetikus jellegű, illetve ha nem állnak a Bíróság rendelkezésére azok a ténybeli vagy jogi elemek, amelyek szükségesek ahhoz, hogy az elé terjesztett kérdésekre hasznos választ adjon.⁹

⁷ A nemzeti bíróságok és az EuB ezen együttműködése a közöttük lévő munkamegosztásból ered.

⁸ 2003. évi XXX. törvény a Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény, a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet és a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról.

⁹ Állandó ítélkezési gyakorlat, lásd különösen: C-222/05-C-225/05. sz., van der Weerd és társai egyesített ügyekben 2007. június 7- én hozott ítélet [EBHT 2007., I-4233. o.] 22. pontja, a C-188/10. és C-189/10. sz., Melki és Abdeli egyesített ügyekben 2010. június 22- én hozott ítélet [EBHT 2010., I-5667.o.] 27. pontja

4. Az előterjesztésre jogosultak köre

Nincs egyetlen olyan uniós jogszabály sem, amely az EuMSz. 267. cikkében használt „tagállami bíróság” fogalmát pontosan meghatározná.

Az EUB joggyakorlata abban a tekintetben, hogy minden olyan szerv jogosult az előterjesztésre, amely saját nemzeti joga alapján bíróságnak minősül, vagyis ez azt jelenti, hogy tagállami rendelkezések egyetlen bíróságot sem zárhatnak ki ebből a lehetőségből. Az Európai Unió Bíróságának ítéleteiből kiderül, hogy bíróságnak –tagállami elnevezésére tekintet nélkül- az tekinthető, amelyet jogszabály hoz létre, állandó jellegű intézmény, kötelező joghatósággal rendelkezik, kontradiktórius eljárásban, a jogszabályok alapján hozza meg határozatát¹⁰.

5. Az előzetes döntések joghatása

Az előzetes döntés kötelező erővel bír az előterjesztő bíróságra, a jogorvoslatot elbíráló bíróságra és az érdemi eljárásban határozatot hozó bíróságra, amennyiben az előterjesztésre ideiglenes intézkedéssel összefüggésben került sor. A kötelező erő tartalma az érvényességi döntésnél annyit jelent, hogy a Bíróság az adott uniós rendelkezést érvénytelennek nyilvánítja, azt a tagállami bíróság az alapeljárásnál nem veheti figyelembe, ellenkező esetben (nem tekinti érvénytelennek) köteles az adott uniós jog értelmezésének megfelelően döntést hoznia. Értelmező döntés esetén a tagállami bíróság az EUB ítéletében megállapított tartalom szerint köteles határozni.

Problémaként merülhet fel annak a kérdése, hogy az előzetes döntések hatálya az előterjesztett ügyön kívül eljáró más bíróságokra milyen tartalommal bír. Az uniós jog nem mondja ki az EUB döntéseinek normatív erejét, az ügyön túlmutató hivatalos hatását, ami a jogalkalmazásban bizonytalansághoz vezethet. A tagállamok belső joga előírhatja az erga omnes hatást¹¹, míg máshol a felsőbb bíróságok állapítják meg, hogy az EUB ítéleteinek vannak konkrét ügyön túli, kötelező hatálya.

6. Az Európai Unió Bíróság ítéletének időbeli hatálya

Az EUB egy ítéletében kimondta, hogy ítéletei „jogerősen döntenek el a közösségi joggal kapcsolatos kérdéseket, és a nemzeti bíró kötve van hozzájuk az alapeljárás eldöntésekor¹²”. Az EUB ítéletének érvényességét kétségbe vonni nem lehet és annak hatályát csak az EUB korlátozhatja.

¹⁰ C-61/65.sz. G. Vaassen-Göbbels özvegye kontra Bestuur van Beambtenfonds voor het Mijnbedrijf ügyben 1966. június 30-án hozott ítélet [EBHT 1966., 377.o.]

¹¹ Az Egyesült Királyságban található erre vonatkozó rendelkezést.

¹² C-69/85. sz. Wünsche Handelsgesellschaft GmbH & Co. kontra Németországi Szövetségi Köztársaság ügyben 1986. március 5-én hozott végzés [EBHT 1986., 947.o.]

Az EUB gyakorlata alapján nem kizárt az sem, hogy ugyanaz a bíróság, ugyanabban az eljárásban újra a Bíróság jogértelmezését kérje, mivel előfordulhat, hogy az első ítélet megértésével vagy alkalmazásával kapcsolatban nehézségei vannak, vagy a Bíróságnak új jogkérdést tesz fel, vagy olyan új szempontokat tár fel, amik arra készíthetik a Bíróságot, hogy egy már feltett kérdést eltérően válaszoljon meg.

Gyakorlati jelentőségű az a kérdés, hogy értelmezést tartalmazó vagy érvényességi kérdésben döntő előzetes döntésről van-e szó.

6.1. Az ítélet hatálya értelmezés esetén

Az értelmező előzetes döntés hatálya arra ad választ, hogy egy uniós jogi norma értelmezését tartalmazó előzetes döntés a jogszabály keletkezésétől fogva alkalmazandó, megelőzően keletkezett jogviszonyokban is (ex tunc hatály), vagy csak az előzetes döntés meghozatalának időpontjától (ex nunc hatály).

A Bíróság gyakorlatában főszabályként az értelmező döntések ex tunc hatály a jellemző, azaz az uniós jogszabály hatálybalépésétől kell alkalmazni az értelmezett tartalmat. Ez azt jelenti, hogy az értelmező döntések már lezárt jogviszonyokat nyithatnak meg, amennyiben a felek a jogaikat és kötelezettségeiket az értelmezett jogszabálytól eltérően ítélték meg.

A nemzeti jog szabályai ezt különböző okokból korlátozhatják, hogy már lezárt jogviszonyokat az értelmező döntés után és annak következtében újra meg lehessen nyitni, arra igényt lehessen alapítani vagy érvényesíteni. Ezen ítélkezési gyakorlat célja a jogalanyok uniós jogból származó jogainak a védelmét szolgálja a tagállamok eljárási autonómiájának elve alapján. Ennek során a tagállami szabályozás két feltételnek (elvnek) kell, hogy eleget tegyen: a közösségi jog hatékony érvényesülésének és az eljárások egyenértékűségének elvének.¹³

A közösségi jog hatékony érvényesülésének elve annyit jelent, hogy a tagállami eljárási szabályok nem akadályozhatják az uniós jogok hatékony érvényesítését.

Az eljárások egyenértékűségének elve annyit tesz, hogy a tagállamok belső jogrendjének feladata, hogy kijelölje a hatáskörrel rendelkező bíróságokat és meghatározza az azon jogok védelmének biztosítását szolgáló keresetek eljárási szabályait, amelyek az uniós jogból erednek a jogalanyok számára, de ezek a szabályok nem lehetnek kedvezőtlenebbek, mint azok, amelyek a hasonló nemzeti keresetekre vonatkoznak.¹⁴

Az értelmező döntés időbeli hatályának problémája elsőként a Salumi- ügyben merült fel egy olasz bíróság előtt folyamatban lévő jogvitában. Az illetékes olasz hatóság azt követelte az alperes vállalatoktól, hogy azok visszamenőlegesen fizessenek meg egy meghatározott tanácsai rendelet alapján meghatározott összegű sertés behozatali árkiegyenlítési adót. Az EUB egy másik ügy kapcsán már állást foglalt a tekintetben, hogy a behozatal fogalma alapján egész pontosan mit kell érteni. Az olasz hatóság azonban már, e döntés megszületése előtt megindította az eljárást. Az eljáró olasz bíróságnak így az elsődleges feladata, annak tisztázása volt, hogy az előtte fekvő ügyben, amely még az EUB előző ügyben hozott határozata előtt indult, alkalmazhatja-e az abban foglaltakat. Az EUB a következő

¹³ Ezek az elvek megjelennek a dolgozatomban feldolgozott Kempter -ügy kapcsán.

¹⁴ C-432/05.sz. Unibet- ügyben 2007. március 13-án hozott ítélet [EBHT 2007., I-2271.o.]

állásfoglalást tette: „kifejti és szükség esetén megmagyarázza, hogy milyen értelemben és terjedelemben kell, vagy kellett volna azt az előírást, annak hatálybalépése óta alkalmazni. Ebből az következik, hogy a bíróságok az előírást ebben az értelmezésében az ezt meghatározó ítélet kibocsátása előtt keletkezett jogviszonyokra is alkalmazhatják, illetve kötelesek alkalmazni, amennyiben minden egyéb előfeltétel adott a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bírósághoz való folyamodáshoz, az ezen előírás alkalmazásával kapcsolatos jogvitában.”¹⁵

A döntés indokaként az EUMSZ 267. cikkének általános célja került megjelölésre, azaz az uniós jog egységes értelmezésének és alkalmazásának biztosításának követelménye. Ezt csak akkor lehet elérni, ha a nemzeti bíróságok előtt folyó ügyekben az értelmezett jogszabályt hatálybalépésétől kezdve azonos tartalommal alkalmazzák.

A nemzeti bíróságok a fentiek alapján tehát nem jogosultak az EUB előzetes döntésének hatályát korlátozni.

Létezik azonban az ez alóli kivételeknek egy olyan köre, amikor az uniós jog egységes értelmezésének és alkalmazásának célját korlátozottan és ad hoc jelleggel más alapvető közösségi érdekek háttérbe szorítják. Ennek meghatározása nem problémamentes, tehát hogy az EUB mennyiben és milyen feltételek esetén térhet el a saját maga által kidolgozott ex tunc elv alkalmazásától. Ezzel az alapvető jogi kérdéssel a *Defrenne/Sabena*- ügyben foglalkozott először a Bíróság.

Egy légi utaskísérő hölgy a belga Sabena cég szolgálatában végezte munkáját mindaddig, míg 40. életévét be nem töltötte, melyet követően munkaszerződése alapján munkaviszonya automatikusan megszűnt. Amikor ez bekövetkezett Defrenne kisasszony több keresetet is indított volt munkáltatója, illetve a belga állam ellen. A céggel szemben kártérítési igényét kívánta érvényesíteni, arra hivatkozva, hogy nem ugyanabban a munkabérben, végkielégítésben, illetve nyugdíjban részesült, mint amit a vele egy beosztásban lévő férfi munkatársai megkaptak. Az elsőfokú munkaügyi bíróság keresetét elutasította, a másodfokú bíróság viszont előzetes döntéshozatali eljárást indított, feltéve azt a kérdést, hogy az EUMSZ 157. cikke (korábban EKSz. 141. cikk), mely a férfi és női munkavállalók tekintetében az „egyenlő munkáért egyenlő bérezést” elvét mondja ki, közvetlenül érvényesül-e a tagállamokban, s így a munkavállalók függetlenül minden belső jogi rendelkezéstől a tagállami bíróságok előtt indíthatnak-e keresetet ezen alapelv érvényesítésének érdekében. Amennyiben igen, ez mikortól kedve érvényes.

Az Európai Unió Bírósága tisztában volt azzal, ha jelen esetben is az általánosan alkalmazott ex tunc hatály mellett dönt, az esetlegesen nem kívánt gazdasági folyamatokat indíthat el. Az EUB kimondta, hogy „tekintettel a szóba jöhető díjazások teljes összegének bizonytalanságára, a jogbiztonság alapos figyelembevétele – amely a vonatkozó köz- és magánérdekek összességét érinti – alapvetően kizárja, hogy díjazásokat múltbeli időpontokra vonatkozóan még kérdésessé lehessen tenni. Így tehát, amennyiben a munkavállalók még nem nyújtottak be keresetet, vagy megfelelő jogorvoslatot, nem alapozhatják igényüket a 119. cikk

¹⁵ C-212/80- 217/80. sz. Amministrazione delle Finanze kontra Srl Meridionale Industria Salumi, Fratelli Vasanelli és Fratelli Ultrocchi egyesített ügyekben 1981. november 12-én hozott ítélet [EBHT 1981., 2735.o.]

közvetlen hatályára ezen ítélet kihirdetése előtti időszakból származó bérekre és illetményekre vonatkozóan.”¹⁶ Mindezek alapján Defrenne kisasszony érvényesíthette keresetét.

Ennek az ítéletnek azonban lett egy olyan következménye is, hogy ennek meghozatalát követően a tagállami bíróságok egyre gyakrabban kérdeztek rá az előzetes döntés időbeli hatályára.

Az, hogy az ex tunc hatály alkalmazása újabb jogviszonyokat nyithat meg, ott jelent komoly problémát, ahol a jogi kötelezettségek és az abból folyó terhek újraelosztása miatt komoly gazdasági, pénzügyi gondok jelentkeznek akár tagállamoknál, akár magánfeleknél. A visszamenőleges értelmezés beláthatatlan következményekkel járhat, és a jogbiztonság kerül veszélybe, ami az uniós jogrend egyik legalapvetőbb elve. Mindezek alapján szükséges az előzetes döntéshozatali eljárás ex tunc hatályának EUB általi korlátozása.

A Defrenne/Sabena- ítéletben a következő is szerepel: „egy ilyen korlátozást azonban annak az ítéletnek kell tartalmaznia, amely az adott megkeresésről dönt. Abból az alapvető követelményből, hogy a közösségi jogot minden esetben egységesen alkalmazzák, az következik, hogy egyedül a Bíróság feladata arról dönten, hogy az előterjesztett értelmezés hatályát időben korlátozni kell-e.”

Ezzel kapcsolatban az EUB saját maga számára is felállított egy korlátot, mégpedig azt, hogy ha egy megkeresés alapján hozott ítéletében nem korlátozta a kérdéses uniós jogi rendelkezés időbeli hatályát, úgy azt később sem teszi meg, még akkor sem, ha egy újabb erre irányuló előzetes döntés keretében lenne igény.

A hatály korlátozása azonban csak kivételes lehet, mivel az EUB nem kérdőjelezheti meg a jogi normák objektív jellegét. Akkor, ha az ítélet időben visszamenő hatályát a Bíróság rendszeresen korlátozná, a saját döntésének konstitutív hatást tulajdonítana, mely az uniós jogrend alapjait kérdőjelezné meg.¹⁷

Az értelmező döntések ex nunc hatálya is gondot okozhat, mivel itt egy jogi norma alkalmazása időben kettévál, és ugyanazon jogviszonyoknál eltérő döntés születhet. Az értelmező döntés meghozatala előtti jogviszonyok érintetlenek maradnak, ugyanakkor más ugyanilyen jogviszonyok eltérő tartalmat kaphatnak. Ez ellentétes az egyenlőség biztosításával, vagyis a jog eredendő céljával. Az általánosan alkalmazott időbeni korlátozás az EUB szerepét is átfogalmazná, mivel ezzel jogalkotóként viselkedne.

6.2. *Az ítélet hatálya érvénytelenség esetén*

Az érvénytelenséget kimondó előzetes döntés hatálya súlyos kérdéseket vet fel, ebben az esetben is hasonló érdekek konfliktusa játszik szerepet, mint az értelmező döntés hatályánál. Ilyen ítéleteinek hatálya még közvetlenebbül érintheti a kihirdetése előtti jogviszonyokat. Ennek a problémának egy sajátos jellemzője, hogy az EUMSZ 267. cikke nem rendelkezik,

¹⁶ C-149/77. sz. Gabrielle Defrenne kontra Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena ügyben 1978. június 15-én hozott ítélet [EBHT 1978., 1365.o.]

¹⁷ BLUTMAN i.m. 436.o.

azoknak az uniós normáknak a sorsáról, melyet az EUB érvénytelennek mond ki egy ilyen eljárás során.

Az EUB sok vonatkozásban nem tesz komoly különbséget a jogszerűséget vizsgáló semmisségi per és az érvénytelenséget vizsgáló előzetes döntéshozatali eljárás között, ebből következően az érvénytelenséget kimondó előzetes döntésnek is visszamenőlegesnek kéne lennie.

Három különböző francia bíróság fordult az EUB-hoz ugyanazon rendelet érvényességére rákérdezve,¹⁸ mely alapján a francia hatóságok a mezőgazdasági feldolgozott terméket előállító cégekre a nemzeti valuta értékében bekövetkezett változás miatt azt kiegyenlítő összeget róttak ki. Az érintett cégek közül hárman arra hivatkozva, hogy ez a rendelkezés érvénytelen a nemzeti bíróságok előtt követelték vissza az általuk befizetett összeget.

Az EUB hasonlóan azon probléma előtt állt, mely a fentiekben (Defrenne/Sabena- ügyben) ismertetésre került, mégpedig ha visszamenőleges hatállyal nyilvánítja érvénytelennek a vitás uniós jogszabályt, peres eljárások sokasága indulhat meg a nemzeti bíróságok előtt. Az EUB az EUMSZ 264. cikkét figyelembe véve (mely szerint semmisségi eljárás keretei között rendelet semmisé nyilvánítása esetén fenntarthatja annak meghatározott hatályát), valamint a jogbiztonság elvére hivatkozva a következőket mondta ki: „érvénytelenségének megállapítása azon összegek visszaköveteléséhez vezetne, amit a gyenge valutával rendelkező országokban az érintett vállalkozók, az erős valutával rendelkező országokban pedig az érintett hatóságok jogalap nélkül megfizettek. Mindez a vonatkozó nemzeti jogszabályok egységének hiányára tekintettel a végrehajtáskor jókora különbségekhez vezethet, és ezáltal újfajta versenytorzulást okozna.” Így arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy a rendelet kérdéses intézkedéseit ítélete kibocsátásának napjával kezdődően, vagyis ex nunc hatállyal mondja ki érvénytelennek. A Defrenne/Sabena- ítélethez képest nagy különbséget jelent, hogy az alapeljárások felperesei sem érvényesíthették kereseti kérelmüket.

Elsősorban ez a tény váltott ki a megkereső francia bíróságokból ellenérzést, s az alapeljárások sajátos „Canossa járása” indult meg: az előterjesztő francia bíróságok a visszamenőleges hatály korlátozását azzal az érveléssel hagyták figyelmen kívül, hogy arra nem irányult előzetes kérdés. A másodfokú bíróság ezeket az ítéleteket hatályon kívül helyezte, azon indok alapján, hogy az EUB ítélete köti a megkereső bíróságokat, míg a legfelsőbb bíróság ismét megtagadta a Bíróság jogértelmezésének követését.¹⁹

Később a Société des Produits de Maïs- ügyben a megkereső bíróság a fenti ügyek során hozott ítélet egyikének²⁰ pontos értelmezésére kérdezett rá. Ennek során részletesebben fejtette ki álláspontját, mely szerint az EUMSZ 264. cikke alapján juthat arra a végkövetkeztetésre, hogy a vitatott uniós rendeletnek (saját mérlegelési jogköre alapján, az ügy körülményeire figyelemmel) csak egy részét nyilvánítja érvénytelennek.

¹⁸ C-4/79. sz. Société Coopérative- ügy; C-109/79. sz. SARL Maïseries de Beauce –ügy; C-145/79. sz. Roquette Frères I- ügy

¹⁹ DR OSZTOVITS András: *Az előzetes döntéshozatali eljárás legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdése*, KJK Kerszöv, Budapest, 2005. 189.o.

²⁰ C-145/79. sz. Roquette Frères I- ügyben 1980. október 15-én hozott ítélet

7. C-453/00.sz. Kühne & Heitz ügy

1986 decembere és 1987 decembere közötti időszakban a Kühne & Heitz meghatározott mennyiségű darabolt baromfit exportált harmadik országokba. Ezen árut a közös vámtarifa 3 alszáma alá tartozóként jelölte meg a holland vámhatóságokhoz benyújtott nyilatkozataiban. Ez alapján a Productshop megfelelő export- visszatérítéseket engedélyezett és a kifizetés is megtörtént. A Productshop egy későbbi ellenőrzés során a fenti árut más alszám alá sorolta, amelynek következtében a kifizetett export- visszatérítés visszafizetését követelte. A Kühne & Heitz ez ellen panasszal élt, melyet elutasítottak. A panaszt elutasító határozat ellen fellebbezést nyújtott be a bírósághoz. Az említett bíróság 1991. november 22-i ítéletével elutasította a fellebbezést egyetértve a Productshop határozatával. Ebben az ügyben a Kühne & Heitz nem kérte, hogy előzetes döntéshozatali eljárás keretében kérdést terjesszenek az EUB elé.

A fentieket követően az EUB egy másik export ügyben hozott ítélete²¹ alapján a Kühne & Heitz azon visszatérítések fizetése iránti kérelmet terjesztett a Productshop elé, amelyek megtérítését szerinte az helytelenül követelte, és kérte azon magasabb összegnek megfelelő összeg megfizetését, amelyet visszatérítés címén kapott volna, ha az 1987 decemberét követően exportált csirkelábakat az említett ítéletnek megfelelően sorolták volna be. A Productshop fenntartotta korábbi elutasító határozatát, amely ellen a Kühne & Heitz szintén fellebbezéssel élt.

A bíróság az eljárást felfüggesztette és előzetes döntéshozatal céljából a következő kérdést terjesztette a Bíróság elé: „A közösségi jog és különösen az EK 10. cikk²² által előírt, a Közösséggel való jóhiszemű együttműködés elve alapján köteles-e valamely közigazgatási szerv a jelen határozatban kifejtett körülmények között valamely jogerőssé vált határozat visszavonására annak érdekében, hogy biztosítsa a- valamely előzetes döntéshozatal tárgyában utólag hozott határozatra tekintettel értelmezendő- közösségi jog teljes érvényesülését?”

7.1. Az előzetes döntéshozatalt kezdeményező határozat

A holland bíróság az előzetes döntéshozatalt kezdeményező határozatában elutasította Kühne & Heitz második kérelmét, amely azon magasabb összegnek megfelelő összeg megfizetésével kapcsolatos, amelyre e társaság megítélése szerint az 1987 decemberét követően teljesített exportálások kapcsán jogosult. A tagállami bíróság azonban rámutatott arra, hogy a holland jogszabályok szerint a közigazgatási hatóságnak minden esetben hatásköre van a jogerős határozat visszavonására. Kimondta, hogy ugyan a Productshop téves jogértelmezésre

²¹ C-151/93. sz. Voogd Vleesimport en ügyben 1994. október 5-én hozott ítélet [EBHT 1994., I-4915.o.]

²² A tagállamok az e szerződésből, illetve a Közösség intézményeinek intézkedéseiből eredő kötelezettségek teljesítésének biztosítása érdekében megteszik a megfelelő általános vagy különös intézkedéseket. A tagállamok elősegítik a Közösség feladatainak teljesítését.

A tagállamok tartózkodnak minden olyan intézkedéstől, amely veszélyeztetheti e szerződés célkitűzéseinek megvalósítását.

alapította az érvelését, de emiatt a 1997. július 21-én hozott ítélet hatályon kívül helyezésének csak akkor lenne haszna és értelme, ha hogy a Productshop kötelezettségei közé tartozna a korábbi határozatok visszavonása, a visszatérítési jogosultságok felülvizsgálata és a visszatérítések esetleges meghatározása.

A bíróság megállapítja, hogy abból az elvből kell kiindulni, hogy a jogerős közigazgatási határozatnál későbbi ítélkezési gyakorlat önmagában nem befolyásolhatja a határozat jogerős jellegét. Téves következtetésre jut, amikor az előző állításával párhuzamot vonva kimondja, hogy az EUB előzetes döntései esetében is, a jogot, az értelmezett rendelkezés hatálybalépésétől kezdődően kellene a Bíróság által adott értelmezésnek megfelelően értelmezni, ha a Bíróság nem rendelkezik kifejezetten eltérően. A bíróság állítása szerint, ha a jogerőssé vált határozatokat módosítani kell az utólagos ítélkezési gyakorlatnak való megfelelés érdekében, közigazgatási zűrzavarhoz vezet, amely súlyosan sérti a jogbiztonságot.

Ebben az ügyben egy uniós norma értelmezésére irányuló kérdést terjesztettek elő. Az előző fejezetekben ismertetésre került, hogy a Bíróság gyakorlatában főszabályként az értelmező előzetes döntések ex tunc hatály az általános.

7.2. A Bíróság döntése

Az EUB rövid érvelésében egyértelműen megállapítja, hogy az előzetes döntéshozatali eljárások végén az általa hozott értelmezést hatálybalépésének időpontjától értelmezni és alkalmazni kell, illetőleg értelmezni és alkalmazni kellett volna. Ezzel kimondta az általános szabályként alkalmazandó visszamenőleges hatályt. Ebből következően az így értelmezett uniós jogi szabályt a közigazgatási szerveknek hatáskörükben alkalmazniuk kell²³ a Bíróságnak az értelmezés iránti kérelemről határozó ítélete előtt keletkezett és létrejött jogviszonyokra is.

Ebben az ügyben különösen az volt a probléma, hogy valamely közigazgatási hatóság azon kötelezettsége, hogy egy uniós jogi szabályt még azokban a jogviszonyokban is a Bíróság értelmezésének megfelelően alkalmazzon, amelyek a Bíróság által adott értelmezés előtt váltak jogerőssé (illetve keletkeztek), maga után vonja-e a közigazgatási határozatok felülvizsgálatát, annak ellenére, hogy ezek a határozatok még- a Bíróság ítéletének figyelembe vétele érdekében előterjesztett- felülvizsgálati kérelem előtt jogerőre emelkedtek. E kérdés megválaszolásakor az EUB a jogbiztonság elvének követelményét vette figyelembe. Kimondta, hogy valamely közigazgatási határozat jogereje, amely az ésszerű jogorvoslati határidő leteltével vagy a jogorvoslati jog kimerítésével áll be, hozzájárul az említett biztonságához. Ebből azt a következtetés vonható le, hogy az uniós jog nem követeli meg, hogy a közigazgatási szerv főszabály szerint köteles legyen visszavonni az ily módon jogerőssé vált közigazgatási határozatot.

A Bíróság kimondta, hogy az együttműködés elve alapján a közigazgatási szerv ilyen irányú kérelem esetén köteles felülvizsgálni a jogerős közigazgatási határozatot a releváns

²³A Bíróság ítélkezési gyakorlata szerint az állam minden szerve köteles hatáskörén belül biztosítani az uniós jog rendelkezéseinek betartását.

rendelkezésre vonatkozóan a Bíróság által időközben adott értelmezés figyelembevételére érdekében, amennyiben négy feltétel együttesen fennáll.

Először is a nemzeti jog elismeri a közigazgatási szerv hatáskörét a jogerőre emelkedett határozat visszavonására. Másodszor a kérdéses határozattal szemben nincs bírói jogorvoslat.²⁴ Harmadszor az említett határozat az uniós jog téves értelmezésén alapszik, amelyet előzetes döntéshozatal iránti kérelem előterjesztése nélkül hoztak meg. Utolsó feltételként lett megjelölve, hogy az említett ítélezési gyakorlatról történt tudomásszerzést követően haladéktalanul a közigazgatási szervhez fordult. A közigazgatási szervnek ez alapján kell meghatároznia, hogy a határozatot milyen mértékben kell visszavonni.

Az eljárás tárgyát képező ügyben tehát a közigazgatási szervnek kötelezettsége felülvizsgálnia határozatát (mivel a feltételek fennállnak) és köteles visszavonni határozatát az együttműködési elv alapján, amennyiben az összeegyeztethetetlen az uniós jog Bíróság által időközben adott értelmezésével. A Bíróság ebben az értelmezésében az együttműködési elvet pontosította azzal, hogy a visszavonás nem történhet automatikusan, mert az a meghatározott felülvizsgálattól (annak eredményétől) függ.

A Bíróságnak a jogerős közigazgatási határozat felülvizsgálata és visszavonása közötti különbségtétele arra enged következtetni, hogy ezen ítélet azt jelenti, hogy az ebben előírt kötelezettség csak ezen határozat felülvizsgálatára vonatkozik, és hogy az illetékes közigazgatási szerv teljes körűen köteles tiszteletben tartani azokat az eljárási szabályokat, amelyeket egy ilyen határozat visszavonására nemzeti joga előír. Kérdésként merülhet fel, hogy valóban ez a helyes értelmezése az ítéletnek. Ha a megadott feltételek fennállnak és a közigazgatási szerv köteles felülvizsgálni a kérdéses határozatát, ennek alapján kimondható, hogy köteles azt visszavonni is, hiszen a feltételek magukban foglalják az uniós jog téves értelmezését is.

Mielőtt rátérnék az ítéletben megállapított feltételek kifejtésére, bemutatom Willy Kempter esetét, melyet sokan a Kühne & Heitz folytatásaként tekintenek.

8. C-2/06.sz. Willy Kempter ügy

1990 és 1992 közötti időszakban a Kempter szarvasmarhákat exportált különböző arab országokba és a volt Jugoszlávia területére. E címen az abban az időszokban hatályos rendeletnek²⁵ megfelelően a Hamburgi Vámhivataltól (Hauptzollamt) export- visszatérítéseket igényelt és kapott. A Német Regionális Adóigazgatóság (Oberfinanzdirektion) vámügyi ellenőrzési szolgálatának egy vizsgálata során megállapította, hogy az állatok egy része importálásuk előtt elpusztult, illetve azokat a szállítás vagy a rendeltetési országokban elrendelt karantén ideje alatt le kellett vágni. Ezért a vámhivatal 1995. augusztus 10-én hozott határozatával elrendelte, hogy a Kempter fizesse vissza a részére kifizetett export-visszatérítéseket.

A Kempter ezen határozat ellen uniós jogra való hivatkozás nélkül kereset terjesztett elő. A hamburgi adóügyi bíróság (Finanzgericht Hamburg) keresetét 1999. június 16-i ítéletével

²⁴ A kérdéses határozat valamely végső fokon eljáró nemzeti bíróság ítélete következtében vált jogerőssé.

²⁵ 3665/87 rendelet

elutasította. A Kempter ez ellen fellebbezéssel élt, melyet a Német Szövetségi Pénzügyi Törvényszék (Bundesfinanzhof) 2000. május 11-i végzésével végső fokon elutasította.

Ezt követően az Európai Bíróság az Emsland- Stärke²⁶ ügyben 2000. december 14-én hozott ítéletét a Német Szövetség Pénzügyi Törvényszék maga is alkalmazta 2002. március 21-én. Ha a Törvényszék ezt a Willy Kempter esetében is megtette volna, akkor annak nem kellett volna visszafizetnie a visszatérítéseket.

A Kempter 2002. szeptember 16-án a Vámhivataltól az eljárás újrafelvételét és az export-visszafizetést elrendelő határozat visszavonását kérte, hivatkozva a Törvényszék előbbi ítéletének tudomásszerzésére, mely kérelmét és ezt követő fellebbezését is elutasították.

A Kempter ekkor újból a Hamburgi Adóügyi Bírósághoz fordult, arra hivatkozva, hogy a Kühne & Heitz ügyben hozott ítéletben megállapított feltételek fennállnak és ebből következően a Vámhivatal 1995. augusztus 10-i visszafizetést elrendelő határozatát hatályon kívül kell helyezni.

A Törvényszék maga is arra a megállapításra jutott, hogy a kérdéses határozat a fentiek fényében jogellenes lenne, azonban további két kérdést fogalmazott meg a Kühne & Heitz ítéletben megállapított feltételekhez képest. Egyrészt maga a felperes sem az Adóügyi Bíróság, sem a Regionális Adóigazgatóság előtt nem hivatkozott az uniós jog téves értelmezésére. Másrészt a 21 hónap eltelte miatt a tagállami bíróság jogosan kérdezte, hogy az uniós jogot sértő jogerős közigazgatási határozat felülvizsgálata és visszavonása iránti kérelem előterjesztésének lehetősége időben korlátlan-e, vagy éppen ellenkezőleg a jogbiztonság érdekében valamely határidőhöz.

Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem az együttműködés elvének a Bíróság C-453/00.sz. Kühne & Heitz ügyben 2004. január 13-án hozott ítéletével összefüggésben történő értelmezésére vonatkozik. A német bíróság a fenti ítélet tartalmának és terjedelmének pontosítását kérte a Bíróságtól.

8.1. A Bíróság döntése

A Bíróság az első kérdés megválaszolása során itt is, mint ahogy a Kühne & Heitz ügyben hozott ítéletében, megállapította, hogy az ítélkezési gyakorlat szerint az állam minden szerve köteles hatáskörén belül biztosítani az uniós jog rendelkezéseinek betartását, továbbá előzetes döntéseinek főszabályként alkalmazott visszamenőleges hatályát. Ebből az következik, hogy a közigazgatási szerveknek hatáskörükben alkalmazniuk kell az értelmezett jogot a Bíróságnak az értelmezés iránti kérelemről határozó ítélete előtt keletkezett és létrejött jogviszonyokra is.

Tekintettel arra, hogy az előzetes döntéshozatali eljárás a tagállami bíróságok és az EUB közötti kommunikációs csatorna, melynek célja, hogy a tagállamok az uniós jogot egységesen értelmezzék és alkalmazzák a tagállamokban, melyet a tagállami bíróságok és az EUB szorosan együttműködve hivatottak biztosítani.

Yves Bot főtanácsnok indítványában megállapította, hogy előzetes döntéshozatalra utalás kötelezettségének fő indoka, hogy megakadályozza az uniós jog téves értelmezésén alapuló nemzeti ítélkezési gyakorlat kialakulását. Továbbá egyértelműen kimondja, hogy az előzetes döntéshozatal iránti kérelem előterjesztése a tagállami bíróság mérlegelésétől függ, és nem az

²⁶ C-110/99. sz., Emsland- Stärke ügyben 2000. december 14-én hozott ítélet

alapeljárás felei által ugyanezen bíróság előtt felhozott jogalapok természetétől. A Bíróság nyilvánvalóan kimondja (a főtanácsnokkal egyetértve), hogy a Kühne & Heitz ügyben hozott ítélet szövege nem utal arra, hogy a felperes a belső jog szerinti jogorvoslati kérelmében köteles lenne az uniós jogra hivatkozni. E feltétel teljesüléséhez elegendő, ha az uniós jog említett szabályát, amelynek az értelmezése a Bíróság egy későbbi ítélete alapján tévesnek bizonyult, a végső fokon eljáró nemzeti bíróság megvizsgálta, vagy hogy ez utóbbi bíróság arra hivatalból hivatkozhatott volna.

Az első kérdésre a Bíróság a következő választ adta: „Valamely közigazgatási szerv előtt végső fokon eljáró bíróság által hozott- és a Bíróság későbbi ítélkezési gyakorlatára tekintettel a közösségi jog téves értelmezésén alapuló- ítélet értelmében jogerőssé vált közigazgatási határozat felülvizsgálata iránt folyamatban lévő eljárás keretében a közösségi jog nem követeli meg, hogy az alapeljárás felperese az e határozat ellen benyújtott, a belső jog szerinti jogorvoslati kérelmében a közösségi jogra hivatkozzon.”

Második kérdésében a tagállami bíróság arra várt választ, hogy az uniós jog előír- e valamilyen határidőt a jogerős közigazgatási határozat felülvizsgálatára irányuló kérelem előterjesztésére.

Az uniós jog nem tartalmaz konkrét szabályozást a felülvizsgálatra irányuló kérelem előterjesztésének határidejéről. Mivel az uniós jog erre vonatkozó rendelkezést nem tartalmaz, ennek meghatározása a tagállamok feladata. Ez az ex tunc értelmezés alkalmazásának tagállami jogszabályok szerinti korlátozása. E szabályokat a tagállam saját hatáskörében határozza meg, azonban e szabályok két lényeges feltétel alá esnek²⁷, melyeket az értelmező döntés időbeli hatályáról szóló fejezetben már ismertettem.

A Bíróság a jogbiztonság érdekében tehát megállapította az ésszerű mértékben meghatározott jogvesztő jellegű keresetindítási határidők uniós joggal való összeegyeztethetőségét, mivel az ilyen határidők nem teszik lehetetlenné, vagy nem nehezítik meg rendkívüli mértékben az uniós jogrend által biztosított jogokat.

A második kérdésre a Bíróság válasza: „ A közösségi jog nem ír elő határidőt a jogerős közigazgatási határozat felülvizsgálatára irányuló kérelem előterjesztésére vonatkozóan. A tagállamoknak mindazonáltal lehetőségük van arra, hogy a kérelem előterjesztésére vonatkozó ésszerű határidőt határozzanak meg, összhangban a tényleges érvényesülésre és egyenértékűségre vonatkozó közösségi jogelvekkel.”

9. A res iudicata elvének előzetes feltételei

9.1. Az első három feltétel

A Kühne & Heinz ügy ítéletében első feltételként az lett megállapítva, hogy a nemzeti jog alapján a közigazgatási szerv rendelkezik hatáskörrel a határozat visszavonására.

A második feltétel szerint a kérdéses határozat valamely végső fokon eljáró nemzeti bíróság ítélete következtében vált jogerőssé.

A harmadik feltételben megállapításra került, hogy a közigazgatási határozat a Bíróság későbbi ítélkezési gyakorlatára tekintettel az uniós jog téves értelmezésén alapszik, melyet

²⁷ BLUTMAN i.m. 430.o.

előzetes döntéshozatal iránti kérelem előterjesztése nélkül fogadtak el. A tagállami bíróságok kötelezettsége, hogy a nemzeti jogszabályokat, amennyire csak lehetséges, az uniós jog szövegének és céljának fényében értelmezzék, így mindenképpen rendkívüli perorvoslati okként kell értelmezni, ha egy későbbi EUB által hozott ítéletre tekintettel más tartalmú ítéletnek kellett volna születnie.

Kühne & Heitz esetében az EUB által hozott ítélet eredeti eljárásban való alkalmazása, Kühne & Heitzre nézve kedvezőbb eredménnyel járt volna. A határozat felülvizsgálatát a Bíróság ebben az esetben nem vitatta, azt elismerte, sőt megköveteli a tagállamoktól, csak a kérelem benyújtásához való jog feltételeit, illetve korlátozhatóságát vizsgálta. Itt kitérek a magyar jogra, annak megvizsgálása érdekében, hogy a Polgári Perrendtartásról szóló törvény²⁸ (továbbiakban: Pp.) milyen jogintézményekkel szolgál a kérdéses probléma megoldására. Ennek alapján beszélhetünk felülvizsgálatról és perújításról.

A felülvizsgálat a rendes jogorvoslat (fellebbezés) alapján hozott jogerős bírósági határozat valamely jogkérdésben megmutatkozó hibájának orvoslására szolgáló, kérelemhez kötött, és a Kúria hatáskörébe tartozó rendkívüli jogorvoslat. A Pp. 270. § (2) bekezdése szerint a jogerős ítélet vagy az ügy érdemében hozott jogerős végzés felülvizsgálatát a Kúriától jogszabálysértésre hivatkozással lehet kérni, melyet véleményem szerint mindenképpen az uniós joggal összhangban kell értelmezni, ennek alapján az a következtetés vonható le, hogy a kedvezőbb EUB ítéletek felülvizsgálati okként elismerhetők.

A perújítás, a felülvizsgálat mellett, a másik rendkívüli perorvoslat, mely a jogerős határozat ténybeli hibái orvoslásának eszköze. Ez egy önálló perorvoslat, mivel független más perorvoslatoktól. A perújítás két célt szolgál, az egyik, hogy lehetőséget ad az alapperben el nem bírált tények, bizonyítékok előterjesztésére és elbírálására, másrészt bizonyos jogsértések, szabálytalanságok orvoslására. Célja, hogy egy újabb bírósági határozat a sérelmezett bírósági határozatra visszaható hatállyal szüntesse meg a jogsérelmet. A Pp. 260. § (1) bekezdésének a) pontja szerint a jogerős ítélet ellen perújításnak van helye, ha a fél olyan jogerős bírói vagy más hatósági határozatra hivatkozik, amelyet a bíróság a perben nem bírált el, feltéve, hogy- az elbírálás esetén- reá kedvezőbb határozatot eredményezhetett volna. Bár a törvény kifejezetten nem hivatkozik arra, hogy perújításnak csak a per elbírálásakor már meg volt tény, bizonyíték, illetve határozat esetén van helye, mégis kétségtelen, hogy a ténynek már a megtámadott ítélet hozatalakor fenn kell állnia.

Azonban a perújítás csak tények megállapításával kapcsolatos jogsérelmek orvoslását szolgálja, tehát a felülvizsgálati kérelemtől eltérően nem a jogalkalmazási hibák kiküszöbölését szolgálja. A Pp. 260. § (1) bek. a) pontjának szövege azonban önmagában nem utal arra, hogy itt kizárólag ténykérdéseket eldöntő bírósági ítéletekre kellene korlátozni, ez csupán a felülvizsgálati eljárásra tekintettel levonható következtetés. Ennél fogva a szöveg alkalmas arra, hogy contra legem értelmezés nélkül is elfogadja az Európai Bíróság által támasztott követelményeket, és a magyar jog hozzáidomuljon az uniós joghoz. Ennek több előnye is lenne: egyrészt, eleget tenne az uniós jogból az eljárásjogra fakadó követelményeknek olyan módon, ami nem igényelne jogszabály módosítást; másrészt, a

²⁸ 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról

perújítás objektív és szubjektív időbeli határai kielégítik az uniós jogból fakadó követelményeket.²⁹

Abban az esetben, ha ilyen helyzet állna fel, mint a fentebb ismertetett jogeset és a magyar bíróságok nem tennék lehetővé a perújítást, az ellentétes lenne az uniós joggal.

A fentebb ismertetett Kempter ügyben a tagállami bíróság egyik kérdése az volt, hogy szükséges-e a vitatott közigazgatási határozat ellen benyújtott, a fél belső jog szerinti jogorvoslati kérelmében az uniós jogra hivatkozni?

A finn kormány észrevételében helyesen megállapította, hogy egy ilyen feltétel ellehetetlenítené az uniós jog által elismert jogok gyakorlását és ez a tényleges érvényesülés ellen hatna. Egyetért az előterjesztő bíróság álláspontjával, amely szerint nem szabad a sértett fél hátrányára értékelni azt a tényt, hogy valamely nemzeti bíróság az uniós joggal kapcsolatban felmerült kérdés fontosságát nem ismerte el.

A Yves Bot főtanácsnoki indítványához hasonlóan úgy gondolom, hogy a Kühne & Heitz harmadik feltétel alapján egyedül annak van jelentősége, hogy a szóban forgó bírósági határozat az uniós jog téves értelmezésén alapul, és így e jogot tévesen alkalmazza, úgy, hogy e tagállami bíróság nem tartotta szükségesnek a Bíróságot az értelmezés érdekében előzetes döntéshozatal iránti kérelemmel megkeresni.

9.2. *A negyedik feltétel*

Az utolsó feltétel, hogy az ítélezési gyakorlatról történt tudomásszerzést követően haladéktalanul a közigazgatási szervhez fordult. Ezt a feltételt a Bíróság i-21 Germany és Arcor ítéletében is alkalmazta, de nem pontosította, hogy úgy kell-e alkalmazni, mint amely az előzetes döntéshozatal keretében hozott ítéletről való tényleges tudomásszerzésre vagy pedig az ítélet kihirdetésére vonatkozik.

A Kempter ügyben a tagállami bíróság ennek a feltételnek a pontosítását is kérte, mégpedig, hogy az uniós jog előír-e valamilyen határidőt a jogerős közigazgatási határozat felülvizsgálatára irányuló előterjesztésre. A kérdést előterjesztő bíróság ezt a feltételt úgy értelmezte, hogy a tudomásszerzést követően haladéktalanul megfogalmazás azt az időpontot jelenti, amikor a felperest ténylegesen tájékoztatták erről az ítélezési gyakorlatról, és nem a Bírósági ítélet kihirdetésének időpontját. Yves Bot főtanácsnok indítványában kimondja, hogy ez az értelmezés a jogbiztonság elvének jelentőségére és a jogviszonyok stabilitásának követelményére nem tartható fent. Az ügy irataiból kiderül, hogy el kellett telnie bizonyos időnek ahhoz, hogy a Bíróság későbbi ítéletében adott értelmezés Németországban új közigazgatási gyakorlatot teremtsen.

Erre a kérdésre a választ az első feltétel is magában foglalja, mely szerint az érdekelt csak akkor érvényesítheti a felülvizsgálatára vonatkozó jogát, ha azt a nemzeti joga megengedi.

Annak eldöntése, hogy ez időben korlátozva van-e vagy sem, azt a nemzeti rendelkezések között kell keresni. Ebben a feltételben a Bíróság a tényleges tudomásszerzést határozta meg alapként, viszont nem került megállapításra az, hogy a közigazgatási határozat

²⁹ DR. VINCZE Attila: Az Európai Bíróság ítéleteinek processzuális hatályához, Magyar Jog; 2008/12.sz. 822.o.

felülvizsgálatára irányuló kérelem előterjesztése, ha időben korlátozott, az ellentétes lenne az uniós joggal. Ennek csak az egyenértékűség és a tényleges érvényesülés elve szabhat korlátot.

A Kempter ügyben a Bizottság által tett észrevétel szerint az az időtartam releváns, amely a Bíróságnak a közigazgatási határozat jogellenességét okozó ítéletének kihirdetése, és a Kempter által az említett határozatra vonatkozóan az eljárás újrafelvételére és visszavonására irányuló kérelem előterjesztése között eltelt. Ha valamely határidő uniós szinten szabályozásra kerülne, az ellentétes lenne az uniós joggal. Ezek alapján azt javasolta, hogy az érdekelt a ítéletről való tudomásszerzést követően haladéktalanul forduljon a közigazgatási szervhez (szubjektív határidő), de az ítélet meghozatala és a tudomásszerzés között eltelt időnek a nemzeti jog alapelveire tekintettel ésszerűnek kell lennie (objektív határidő).

A Bíróság ítéletének 59. pontjában kimondta, hogy a jogbiztonság érdekében megkövetelhetik, hogy a jogerőssé vált, és a Bíróság későbbi ítélkezési gyakorlata alapján az uniós joggal ellentétes közigazgatási határozat felülvizsgálatára és visszavonására irányuló kérelmet ésszerű határidőben terjesszék az illetékes hatóság elé.

Atekintetben, hogy a magyar polgári eljárásjog rendelkezései megfelelnek e ennek a követelménynek, a Kühne & Heitz ügy tényállását kell megvizsgálni. Kühne & Heitz esetében az első jogerős és az EUB felülvizsgálatra okot adó ítélete között majdnem 3 év telt el. Ugyanakkor elismerte, hogy mind a két határidő a jogbiztonság elvére tekintettel korlátozható, azonban- ahogy ez az ügy tényállásából következik - nem lehet kevesebb, mint három év az objektív, és kevesebb, mint három hónap a szubjektív határidő tekintetében.³⁰

Mindezek alapján megállapítható, hogy a perújítás eme feltételeknek megfelel. A perújítási kérelem előterjesztésének határideje hat hónap, de az ítélet jogerőre emelkedésétől számított öt év elteltével perújításnak helye nincs.

10. Az ítéletek hatása

A fentebb ismertetett ítéletek, több tagállami bíróság számára adtak támpontot későbbi előzetes döntéshozatali eljárások során. Előfordultak olyan esetek, amelyek a fenti ügyekben hozott értelmezés pontosítását kérték az EUB-tól.

A Köbler ügyben³¹ – Kühne & Heinz ügyben született döntést megelőzően – hozott ítélet a jogbiztonság elvének fontos alapját képezi. Köbler 1986 óta dolgozott, mint egyetemi tanár az Osztrák Köztársaság és azt megelőzően az Európai Unió különböző tagállamaiban. Köbler úr kérelmezte, hogy a jubileumi jutalma beszámításához számítsák be a többi tagállamban egyetemi tanárként eltöltött éveit. Miután Köbler úr kérését a hatóságok elutasították, keresetet nyújtott be a Verwaltungsgerichtshof-hoz, mely a kérdésben előzetes állásfoglalást kért az Európai Unió Bíróságától. Miután az EUB egy hasonló ügyben döntést hozott- mely Köbler úr számára kedvező volt- a német bíróság visszavonta előzetes állásfoglalás kérését és

³⁰ Uo. 824.o.

³¹ C-224/01. sz. Gerhard Köbler ügyben 2003. szeptember 30-án hozott ítélet [EBHT 2003., 10239.o.]

a keresetet elutasított. Köbler úr ekkor kártérítési pert indított az Osztrák állam ellen. A Nemzeti Bíróság a Bírósághoz fordult és azt akarta megtudni, hogy az EUB által kifejlesztett jogelv, miszerint a tagállamok kötelesek megtéríteni az uniós jog megsértésével okozott károkat, alkalmazható e abban az esetben, ha a jogsértést egy tagállam legfelsőbb bírói fóruma követte el.

A Kapferer ügyben³² az alperes 44/2001/EK rendelet alapján hatásköri kifogást emelt a megkeresett bírósággal szemben. E kifogást elutasították, a megkeresett bíróság azonban érdemben helyt adott a felperes Kapferer ellenfelének, egy csomagküldő kereskedelemmel foglalkozó vállalkozásnak. Ez utóbbi nem tartotta szükségesnek, hogy a Kapferer által benyújtott fellebbezéssel szemben ismételten hatásköri kifogást emeljen, ezáltal az ítélet ezen része jogerőre emelkedett. A tagállami bíróság azt a kérdést tette fel, hogy az együttműködési elv alapján lehetséges-e a Kühne & Heitz ítéletben foglalt elvek joghatóság tárgyában hozott bírósági határozatokba történő átültetése is.

A Kühne & Heitz ügyben a Bíróság ítélete kizárólag a jogerőre emelkedett, az uniós jog megsértésével elfogadott közigazgatási határozatok esetleges visszavonhatóságára vonatkozott. Mindebből az következik, hogy a Kapferer ügyben a Bíróság által megállapított feltételek nem teljesülnek. Ebben az ügyben az a döntés született, hogy a jóhiszemű együttműködés elve alapján a nemzeti bíróságnak nem kötelezettsége, hogy felülvizsgáljon, és hatályon kívül helyezzen egy jogerőre emelkedett nemzeti bírósági határozatot, amikor úgy tűnik, hogy a határozat ellentétes az uniós joggal, még akkor sem, ha ezáltal lehetőség lenne az adott határozat által megvalósított uniós jogi jogsértés orvoslására. Kitűnik, hogy a Bíróság a Köbler- ügyben, a Kühne & Heitz ügyben, valamint a Kapferer ügyben is megerősítette az uniós jog és a nemzeti jog viszonyában is elismert jogbiztonság elvét. A Köbler- és a Kühne & Heitz ügyben az a közös, hogy a felek egyike a rendelkezésre álló jogorvoslati lehetőséget kimerítette. Mindkét ügyben az utolsó fokon eljáró bíróság elmulasztotta a Bíróság előzetes döntéshozatal végett való megkeresését, ami az uniós jog helytelen alkalmazásához vezetett. A Köbler ügyben az uniós jog e sérelmét az utolsó fokon határozó bíróság kártérítéssel kompenzálta. Ebből az ítélkezési gyakorlatból az egyértelműen az következik, hogy a feleknek felelőssége, hogy a rendelkezésükre álló jogokat vagy az uniós jogból levezethető jogokat érvényesítsék. Amennyiben a határidőt elmulasztják, vagy a fellebbezést nem tartják célszerűnek, illetve ha egyáltalán nem kezdeményeznek eljárást, akkor viselniük kell a következményeket, vagyis hogy az uniós jogból eredő jogaikat nem érvényesíthetik. Ha viszont tevékenyen igyekeztek érvényesíteni a jogi érdekeiket, és ezáltal a nemzeti eljárási jog által kínált lehetőségeket teljes mértékben kimerítették, akkor a nemzeti jog által a jogsértő állami fellépés, vagyis az érintett nemzeti közigazgatási hatóság és/vagy bíróság uniós jogot sértő jogi aktusa miatti kártérítés tekintetében előírt lehetőségekkel élhetnek vagy kérheti a vitatott közigazgatási határozat felülvizsgálatát. Ez az ítélkezési gyakorlat, amelyben a jogerő tiszteletben tartása, mint jogelv a felek között az első helyen áll, nem tűnik úgy, hogy a jogerőtől való minden eltérést kizár, de a kivételek azonban csakis olyan sajátos esetekben fogadhatóak el, amelyekben az érintett felekre irányadó res iudicata elvnek a nyomósabb jogi érdek előtt meg kell hajolnia.

³² C-234/04. sz. . Kapferer ügyben 2006. március 16-án hozott ítélet

Egy másik ügyben³³ a tagállami bíróság által feltett kérdés az volt, hogy a jóhiszemű együttműködés elve és egy az ügghöz kapcsolódó irányelv rendelkezései együttesen megkövetelik-e egy közigazgatási határozat hatályon kívül helyezését, amelyet a nemzeti jog által biztosított lehetőség ellenére nem támadtak meg, ha egyébként a nemzeti jog a hatályon kívül helyezést megengedi, de nem követeli meg. Ebben az ügyben jelentős eltérés, hogy a felek nem éltek a határozat ellen jogorvoslati jogukkal. A nemzeti jog közigazgatási eljárásról szóló törvénye alapján a jogellenes közigazgatási aktus akkor is visszavonható, ha jogerőssé vált. Ugyanakkor nincs mérlegelési hatásköre (visszavonhatóság tekintetében) a közigazgatási szervnek, ha az adott határozat fenntartása „teljességgel tarthatatlan” a közrend, a jóhiszeműség, a méltányosság, az egyenlő elbánás és a nyilvánvaló jogellenesség alapelvei alapján, ilyenkor ugyanis kötelezően vissza kell vonnia döntését. Az EUB ítéletében kimondta, hogy a nemzeti bíróság feladata annak eldöntése, hogy adott határozat, melynek alapjául az uniós joggal összeegyeztethetetlen szabályozás szolgál, az nyilvánvalóan jogellenes-e az érintett nemzeti jog értelmében. Ha erről van szó, a nemzeti joga alapján a bíróságnak kell levonnia az e határozatok visszavonásával kapcsolatos valamennyi következtetést. Ebben az ügyben a Bíróság nem erősítette meg, és nem is zárta ki, hogy a Kühne & Heitz ügyben meghatározott elvek a bírósági határozatok tekintetében átültethetők. Ezen ügyek alapján megállapítható, hogy a részletesen elemzett ügyekben született ítéletek egyfajta iránymutatást adnak a tagállami bíróságok és a főtanácsnokok, sőt még az EUB számára is. Egyértelműen megállapítható, hogy a Kühne & Heitz ügyben hozott ítéletben megállapított feltételek az adott esetre lettek megállapítva. Nyilvánvaló, hogy az EUB feladata ezekben az ügyekben, hogy egyensúlyt találjon az uniós jog elsőbbsége és a jogbiztonság között.

Az érintett jogesetek alapján elmondható, hogy azzal, hogy a Bíróság számos alkalommal hivatkozik a Kühne & Heitz ítéletben meghatározott feltételekre, ezt az ítéletet olyan hivatkozási alapként kívánja meghatározni az ítélkezési gyakorlatában, amely leválasztható a tényállási elemektől, vagyis nem csak az adott ügyre alkalmazható.

11. A Bíróság jogbiztonság elvével kapcsolatos gyakorlatának értékelése

A Bíróság ítélkezési gyakorlatában elismerte azt a jelentős szerepet, melyet az ítélt dolog elve mind az uniós, mind a nemzeti jogrendben betölt. Valamennyi tagállam nemzeti jogrendje ismeri a res iudicata alapelvét, a jogerőt. A jogbiztonság érdekében áll, hogy az olyan bírósági határozatok, amelyekkel szemben nincs már jogorvoslati lehetőség, a társadalmi viszonyokban megtámadhatatlan jelleget kapjanak, vagyis jogi ténnyé váljanak. Ezt a jogi tényt tiszteletben kell tartani. Ez azt jelenti, hogy ugyanazon felek között, ugyanazon tárgyra vonatkozóan és ugyanazon jogalapra alapítva újabb kereset benyújtása kizárt. Ennek hatása azonban nem feltétlen. A különböző nemzeti jogrendekben van lehetőség, még ha szigorú feltételek mellett is, a jogerő alóli kivételekre.

Az uniós jogrend is tiszteletben tartja a jogerőt. Továbbá ezen elv jelentősége az uniós és a nemzeti jog viszonyában is elismert.

³³ C-392/04.sz és C-422/04. sz. Germany és Arcor egyesített ügyekben 2006. szeptember 19-én hozott ítélet

A Köbler- ügyben a Bíróság a jogerő elve alapján kimondta, hogy az állam felelőssége nem áll fenn valamely végső fokon eljáró nemzeti bíróság határozata miatt az uniós jog megsértésével magánszemélyeknek okozott károkért, ezek alapján határozottan kijelentette a jogerő elvének fontosságát.

Mind a jog, mind a jogviszonyok stabilitásának, illetve az igazságszolgáltatás megfelelő működésének biztosításához fontos, hogy ne lehessen többé vita tárgyává tenni azokat a bírósági határozatokat, amelyek a rendelkezésre álló jogorvoslatok kimerülését, illetve az azok előterjesztésére nyitva álló határidők elteltét követően jogerőre emelkedtek.³⁴

A jogbiztonság elvének tiszteletben tartása annak elkerülését teszi lehetővé, hogy a joghatást kiváltó közigazgatási aktusokat időbeli korlátok nélkül megkérdőjelezzék.

A Bíróság gyakorlata alapján a jogbiztonság lényege az előreláthatóság. Szorosan hozzátartozik a visszaható hatály tilalmának, a szerzett jogok és a bizalom védelmének elve. A Bíróság ítéletei alapvetően nem tekinthetők jogforrásnak, a Bíróságot ugyanis nem kötik korábbi ítéletei, ugyanakkor a jogbiztonság elve megköveteli az esetjog bizonyos szintű stabilitását. Sok elemet tartalmazó alapelv. A jogbiztonság elve alapján tilos a visszaható hatály, a szerzett jogok és a legitim elvárások sérelme.

A jogorvoslati határidő lejártát követően a határozat, még ha hibás is, nem vitatható, hibája végleg a jogrendszer részévé válik. Ezért általános szabály, hogy a jogerőssé vált aktusok sérthetetlenek, mivel egyetlen jogrendszer sem tűri el, hogy a jogviszonyok érvényessége a végtelenségig vitatható legyen.

A jogerős határozat nem lehet akadálya annak, hogy tartalmát felülvizsgálják, ha fenntartása elviselhetetlen jogsérelmet okoz. A tagállamok többsége, sőt talán mindegyike, hasonló okból előírja, hogy a jogerős közigazgatási határozatok a jogorvoslati határidő lejártát követően is megváltoztathatók. Ezért a méltányosság és a jog általános elvei bizonyos esetekben áttörnek a jogbiztonságot

Az uniós jogrendben kivételesen nem kerül alkalmazásra a jogbiztonság elve, hogy a jogerős határozatok felülvizsgálhatósága révén az alapjai megóvhatóak legyenek. Van egy korlát, amely áthághatatlan, mégpedig a harmadik személyek joga. Attól kezdve, hogy azt veszélyeztetik, még ha igazságtalan is, a stabilitásnak kell érvényesülnie, a károsultat pedig más, bonyolultabb módon kell kárpótolni.

Összegzés

Dolgozatomban arra tettem kísérletet, hogy feltárjam az előzetes döntéshozatali eljárásban meghozott határozatok időbeli hatályával kapcsolatos elméleti és gyakorlati problémákat. Ennek érdekében- e jogintézmény rövid általános bemutatását követően- különbséget tettem az uniós jogszabályt értelmező, illetve az uniós jogszabály érvénytelenségét kimondó ítéletek között. Rámutattam arra, hogy történetileg először a Defrenne Sabena ügyben került abba a helyzetbe a Bíróság, hogy mérlegelje: hogy ítéletének visszamenőleges, vagy csak a jövőre nézve van kiható hatálya. E körben arra a megállapításra jutottam, hogy az EUB nem

³⁴ C-224/01. sz. Gerhard Köbler ügyben 2003. szeptember 30-án hozott ítélet 38. pont

feltétlenül következetes önmagához és nem minden esetben számítható ki pontosan, hogy egy adott jogértelmezés során annak milyen időbeli hatályt tulajdonít majd.

Gyakorlati jelentősége óriási ennek a kérdésnek, mivel a jogalanyok számára egyáltalán nem mindegy az ilyen ítéletek hatálya. Amennyiben ugyanis azok visszaható hatállyal érvényesülhetnek, a jogalanyok újra vitássá tehetik már jogerőssé vált, lezárt jogvitáikat nemzeti bíróságaik, hatóságaik előtt. Ez utóbbi problémával először konkrétan a Kühne & Heinz ügyben találkozott, és jutott arra a végkövetkeztetésre, hogy meghatározott feltételek esetén, a tagállamoknak lehetővé kell tenniük a jogalanyok számára- az uniós jogon alapuló jogosultságaik érvényesülése érdekében- azt, hogy jogerősen befejezett jogvitáikban perújítást kezdeményezhessenek.

AZ EUB ezen végkövetkeztetése elsősorban a jogbiztonság elvének esetleges sérelmét vetheti fel. Pont a Luxemburgi Testület érzékelte ezt, és véleményem szerint ez az oka annak, hogy szigorú, konkrétan meghatározott feltételekhez kötötte az ilyen típusú jogérvényesítést. Felmerül tehát az a kérdés, hogy az EUB által látszólag kinyitott kapu mennyire széles, azaz milyen mértékben, milyen típusú jogvitákban van mindezre lehetőség. Dolgozatomban arra a végkövetkeztetésre jutottam, hogy a Kühne & Heinz valamint az ezt kiegészítő Willy Kempter ítéletek alapján az érintett jogvitáknak csak kis köre jut át ezen a kapun, azaz az EUB inkább csak első látásra mintsem ténylegesen nyitotta meg ezt a típusú perújrafelvételt. Mindez azonban nem zárja ki, hogy a nemzeti törvényalkotók ne hozhassanak létre a saját jogrendszerük keretében olyan speciális, polgári illetve büntetőeljárásukban alkalmazandó perújítási okot, ami kifejezetten nevesíti és szabályozza annak lehetőségét, hogy a jogalanyok jogerősen befejezett polgári peres vagy büntetőeljárásukban perújítást kérjenek arra való hivatkozással, hogy az EUB értelmezte- számukra kedvező módon- az érintett uniós jogforrást.

Álláspontom szerint a magyar törvényalkotónak is erre az útra kéne térnie és bővítenie kéne a Pp. 260.§- ban perújítási okokat, egy újabb ötödik okkal az előbb említett lehetőség megteremtése érdekében.

Felhasznált irodalom

BLUTMAN László: *EU- jog a tárgyalóteremben. Az előzetes döntéshozatal*. KJK- KERSZÖV Budapest, 2003.

BLUTMAN László: *Előzetes döntéshozatali eljárás az Európai Bíróságon: a szükségesség feltétele*. Jogtudományi Közlöny 54. évf. 12.sz.

DR. FÜLÖP Botond: *A közösségi jog létrejötte, fejlődése, különös tekintettel az Európai Unió Bíróságának jogfejlesztő tevékenységére* (www.jogiforum.hu/publikaciok/51.1.0.)

JAN Komárek: *Creating a quasi- federal Judicial System of the European Communities*, London School Economics & Political Science. 2006/54.

KENDE Tamás – SZÜCS Tamás (szerk.): *Európai közjog és politika*. Osiris Kiadó, 2002, Budapest

KENDE Tamás- SZÜCS Tamás: *Bevezetés az Európai Unió politikáiba*, Complex Kiadó Kft., Budapest, 2011

KOROM Ágoston: *A Köbler ügy körülményei és az Európai Bíróság ez ügyben kifejlesztett jogelvei*. Glossa Iuridica - Nemzetközi Jog és Európai Jog 2009/1.sz.

DR. PATAKI Éva: *Az előzetes döntéshozatali eljárás a magyar civilisztikai ügyek tükrében*. Szakdolgozat, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar 2009.

DR. OSZTOVITS András: *Az előzetes döntéshozatali eljárás legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdései*, KJK- KERSZÖV Budapest 2005.

DR. OSZTOVITS András: *Az Európai Unió Szerződéseinek magyarázata*. Complex Kiadó Kft., 2008.

DR. OSZTOVITS András: *Jogharmonizációs délibáb- megjegyzések a 2003. évi XXX. törvényhez*. Európai Jog 2003/5.sz.

PROF. DR. MATTHIAS Ruffert: *The Stability of Administrative Decisions in the Light of EC Law: Refining the Case Law*. in: European Administrative Law 2008/1.

SZALAYNÉ Sándor Erzsébet: *Az előzetes döntéshozatali eljárásról- dióhéjban* (www.szakvizsga.hu/letoltes/elozetes_dontes.pdf)

SZALAYNÉ Sándor Erzsébet: *A jogorvoslati duális rendszere az Európai Unióban*. JURA, 2004 /1.sz., 48-61.o.

VÁRNAY Ernő- PAPP Mónika: *Az Európai Unió joga*, Complex Kiadó Kft., Budapest, 2010.

DR. VINCZE Attila: *Az Európai Bíróság ítéleteinek processzuális hatályához*, Magyar Jog; 2008/12.sz.

XAVIER Groussot TIMO Minssen: *Res Judicata in the Court of Justice Case Law: Balancing Legal Certainty with Legality?* in: European Constitutional Law. 2007/3.

Az Európai Unió Bíróságának felhasznált határozatai:

C-2/06.sz. Willy Kempter ügyben 2008. február 12-én hozott ítélet [EBHT 2008.,411.o.]

C-2/08. sz. Amministrazione dell'Economia e delle Finanze ügyben 2009. szeptember 9-én hozott ítélet [EBHT 2009., 7501.o.]

C-4/79. sz. Société Coop  rative- ügyben 1980. ok  t  ber 15-  n hozott ítélet [EBHT 1980., 2823.o.]

C-26/62.sz. Van Gend en Loos kontra Nederlandse Administratie de Belastingen 1963. február 5-  n hozott ítélet [EBHT 1963., 1.o]

C-61/65.sz. G. Vaassen-Göbbels özvegye kontra Bestuur van Beambtenfonds voor het Mijnbedrijf ügyben 1966. június 30-  n hozott ítélet [EBHT 1966., 377.o.]

C-69/85. sz. Wünsche Handelsgesellschaft GmbH & Co. kontra Németországi Szövetségi Köztársaság ügyben 1986. március 5-  n hozott v  gz  s [EBHT 1986., 947.o.]

C-109/79. sz. SARL Ma  series de Beauce ügyben 1980. ok  t  ber 15-  n hozott ítélet [EBHT 1980., 2883.o.]

C-110/99. sz., Emsland- St  rke ügyben 2000. december 14-  n hozott ítélet [EBHT 2000., 11569.o.]

C-119/05. sz. Lucchini- ügyben 2007. július 18-  n hozott ítélet [EBHT 2007., 6199.o.]

C-120/78. sz. Rewe kontra Bundesmonopolverwaltung f  r Branntwein 1979. február 20-  n hozott ítélet [EBHT 1979., 649.o.]

C-145/79. sz. Roquette Fr  res I- ügyben 1980. ok  t  ber 15-  n hozott ítélet [EBHT 1980., 2917.o.]

C-149/77. sz. Gabrielle Defrenne kontra Société anonyme belge de navigation a  rienne Sabena ügyben 1978. június 15-   n hozott ítélet [EBHT 1978., 1365.o.]

C-151/93. sz. Voogd Vleesimport en ügyben 1994. ok  t  ber 5-  n hozott ítélet [EBHT 1994., 4915.o.]

C-166/73. sz. Rheinmühlen – Düsseldorf kontra Einfuhr ügyben 1974. január 16-  n hozott ítélet [EBHT 1974., 33. o.]

C-173/09.sz. Georgi Ivanov Elchinov ügyben 2010 október 5-én hozott ítélet [EBHT 2010.,8889.o.]

C-188/10. és C-189/10. sz., Melki és Abdeli egyesített ügyekben 2010. június 22- én hozott ítélet [EBHT 2010., 5667.o.]

C-212/80- 217/80. sz. Amministrazione delle Finanze kontra Srl Meridionale Industria Salumi, Fratelli Vasanelli és Fratelli Ultrocchi egyesített ügyekben 1981. november 12-én hozott ítélet [EBHT 1981., 2735.o.]

C-222/05-C-225/05. sz., van der Weerd és társai egyesített ügyekben 2007. június 7- én hozott ítélet [EBHT 2007., 4233. o.]

C-224/01. sz. Gerhard Köbler ügyben 2003. szeptember 30-án hozott ítélet [EBHT 2003., 10239.o.]

C-234/04. sz. Kapferer ügyben 2006. március 16-án hozott ítélet [EBHT 2006., 2585.o.]

C-249/11. sz. Hristo Byankov ügyben 2012. október 4- én hozott ítélet [EBHT-ban még nem tették közzé]

C-212/80- 217/80. sz. Amministrazione delle Finanze kontra Srl Meridionale Industria Salumi, Fratelli Vasanelli és Fratelli Ultrocchi egyesített ügyekben 1981. november 12-én hozott ítélet [EBHT 1981., 2735.o.]

C-392/04. és C-422/04.sz. Germany és Arcor egyesített ügyekben 2006. szeptember 19-én hozott ítélet [EBHT 2006., 8559.o.]

C-432/05.sz. Unibet- ügyben 2007. március 13-án hozott ítélet [EBHT 2007., 2271.o.]

C-453/00.sz. Kühne & Heitz ügyben 2004. január 13-án hozott ítélet [EBHT 2004., 837.o.]

Felhasznált magyar jogforrások:

2003. évi XXX. törvény a Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény, a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet és a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról

1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról